

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ THU

TRUYỆN NÔM TRONG SÁNG TÁC CỦA
NGUYỄN ĐÌNH CHIỂU

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC

Thái Nguyên – 2014

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ THU

**TRUYỆN NÔM TRONG SÁNG TÁC CỦA
NGUYỄN ĐÌNH CHIỂU**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC

Người hướng dẫn khoa học: TS. Dương Thu Hằng

Thái Nguyên – 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đề tài luận văn “*Truyện Nôm trong sáng tác của Nguyễn Đình Chiểu*” là kết quả nghiên cứu của riêng tôi, không sao chép của ai khác.

Nội dung của đề tài luận văn có sử dụng tài liệu, thông tin được đăng tải trên các báo, tạp chí, và một số cuốn sách (đã nêu ở phần *Tài liệu tham khảo*). Nếu sai tôi hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Bắc Giang, ngày 15 tháng 04 năm 2014

Tác giả

Nguyễn Thị Thu

**XÁC NHẬN CỦA KHOA
CHUYÊN MÔN**

**XÁC NHẬN CỦA NGƯỜI
HƯỚNG DẪN KHOA HỌC**

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan.....	i
Mục lục.....	ii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Mục đích nghiên cứu.....	7
4. Đối tượng nghiên cứu.....	7
5. Phạm vi nghiên cứu.....	8
6. Nhiệm vụ nghiên cứu	8
7. Phương pháp nghiên cứu.....	8
8. Đóng góp của luận văn.....	9
9. Kết cấu luận văn.....	9
Chương 1: NHỮNG VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN LIÊN	
QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI	10
1.1. Những vấn đề về thể loại truyện Nôm	10
1.1.1. Khái niệm truyện Nôm	10
1.1.2. Phân loại	11
1.1.3. Cơ sở hình thành và phát triển truyện Nôm trong văn học trung đại.	13
1.1.4. Đặc điểm truyện Nôm.....	17
1.2. Một số vấn đề về tác gia Nguyễn Đình Chiểu	21
1.2.1. Cuộc đời và sự nghiệp sáng tác	21
1.2.2. Quan niệm văn chương	24
1.3. Đôi nét về văn bản truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu	26
Chương 2: ĐẶC ĐIỂM NỘI DUNG TRONG TRUYỆN NÔM CỦA	
NGUYỄN ĐÌNH CHIỂU	32

2.1. Đề tài	32
2.1.1. Đề tài hiện thực đời sống	32
2.1.2. Đề tài mang tính tự truyện	36
2.2. Chủ đề.....	41
2.2.1. Đề cao đạo lý dân tộc.....	42
2.2.2. Đề cao chủ nghĩa yêu nước.....	51
Chương 3: ĐẶC ĐIỂM NGHỆ THUẬT TRONG TRUYỆN NÔM	
CỦA NGUYỄN ĐÌNH CHIỂU	58
3.1. Cốt truyện và yếu tố ngoài cốt truyện	58
3.1.1. Cốt truyện.....	58
3.1.2. Yếu tố ngoài cốt truyện	59
3.2. Nhân vật	62
3.2.1. Phác thảo thế giới nhân vật trong sáng tác của Nguyễn Đình Chiểu	62
3.2.2. Nhân vật mang tính cách người miền Nam.....	68
3.3. Ngôn ngữ.....	71
3.3.1. Lối từ vựng đặc trưng.....	71
3.3.2. Ngôn ngữ bình dân.....	79
3.3.3. Ngôn ngữ địa phương.....	85
KẾT LUẬN	89
TÀI LIỆU THAM KHẢO	91
PHỤ LỤC	-1-

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong văn học trung đại Việt Nam thể loại là vấn đề quan trọng hàng đầu bởi nó quy định tính quy phạm về chức năng và hình thức tác phẩm. Trong hệ thống thể loại phong phú của văn học trung đại Việt Nam, truyện Nôm là thể loại giữ vị trí hàng đầu có lịch sử phát triển khoảng bốn thế kỷ và đạt được những thành tựu rực rỡ, nhất là ở giai đoạn thế kỉ XVIII – nửa đầu thế kỉ XIX.

Nguyễn Đình Chiểu là một tác gia đặc biệt trong thời kỳ trung đại của văn học Việt Nam. Tuy là một nhà văn mù nhưng Đồ Chiểu đã để lại một sự nghiệp sáng tác khá lớn mà ít nhà văn trung đại nào sánh kịp. Ông sáng tác ở nhiều thể loại và ở thể loại nào cũng đạt được nhiều thành tựu đáng ghi nhận nhất là ở thể loại truyện Nôm.

Với ba truyện Nôm lớn: truyện *Lục Vân Tiên* (dài 2082 câu thơ), *Dương Từ - Hà Mậu* (dài 3456 câu thơ), *Ngư Tiều y thuật vấn đáp* (dài 3642 câu thơ) Nguyễn Đình Chiểu được xem là người phá kỷ lục về sáng tác truyện Nôm trong lịch sử văn học nước nhà. Điều đó khẳng định, ông là cây bút có bút lực dồi dào ở thể loại này. Vậy truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu có đóng góp gì cho dòng chảy truyện Nôm văn học trung đại nước nhà là vấn đề cần được quan tâm nghiên cứu.

Tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu được giảng dạy trong nhà trường các cấp với số lượng khá lớn. Vì vậy việc lựa chọn đề tài này làm đối tượng nghiên cứu chúng tôi hy vọng sẽ góp phần cung cấp kiến thức để nâng cao chất lượng học tập, giảng dạy và nghiên cứu về tác gia Nguyễn Đình Chiểu nói riêng, văn học trung đại Việt Nam cuối thế kỷ XIX nói chung.

Xuất phát từ những lý do trên chúng tôi lựa chọn đề tài: "*Truyện Nôm trong sáng tác của Nguyễn Đình Chiểu*".

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Tổng quan tình hình nghiên cứu về Nguyễn Đình Chiểu

Do có phong cách văn chương độc đáo nên từ rất sớm Đồ Chiểu đã trở thành đối tượng thu hút nhiều nhà nghiên cứu trong và ngoài nước, có thể kể ra một số bài viết như: Hoeffel với bài *"Đức trung, hiếu, tiết, nghĩa của Nguyễn Đình Chiểu"* in trên *Đại Việt tạp chí*, Sài Gòn, số 19, 16.7.1943; Hoàng Tuệ đóng góp bài *"Nhân dân tính trong thơ văn Nguyễn Đình Chiểu"* in trong *Tập san Đại học Sư phạm*, Hà Nội, số 2, 7.1955; bài viết *"Nhận xét về những đặc điểm trong thơ văn Nguyễn Đình Chiểu"* của Bằng Bá Lân in trên *Báo Văn đàn*, Sài Gòn, số 37 – 38, 7.1962; tác giả Nguyễn Huệ Chi có bài viết: *"Nguyễn Đình Chiểu nhà thơ yêu nước lớn nửa cuối thế kỷ XIX"* in trên *Báo Tiền Phong*, Hà Nội, 3.7.1963; bài viết *"Đồ Chiểu với sự chuyển mình của văn hóa dân tộc"* của Cao Huy Đình in trên *Tạp chí Văn học*, Hà Nội, số 4, 7.8.1972... Dưới đây chúng tôi xin điếm qua và trích dẫn những nhận xét của các bài viết tiêu biểu:

Bàn về vị trí của Nguyễn Đình Chiểu trong bầu trời văn nghệ dân tộc thời trung đại cố thủ tướng Phạm Văn Đồng trong bài *"Nguyễn Đình Chiểu, ngôi sao sáng trong văn nghệ của dân tộc"* nhân kỉ niệm 75 năm ngày mất của Đồ Chiểu đưa ra nhận xét: *"Trên trời có những vì sao có ánh sáng khác thường, nhưng con mắt của chúng ta phải chăm chú nhìn thì mới thấy và càng nhìn thì càng thấy sáng. Văn thơ của Nguyễn Đình Chiểu cũng vậy"* [22, tr.69].

Nguyễn Đình Chiểu đã đóng góp một phần không nhỏ cho nền văn học nước nhà. Xem xét vị trí của ông trong văn học Việt Nam nửa cuối thế kỷ XIX, Nguyễn Ngọc Thiện đã khẳng định và nhấn mạnh ý kiến: *"ông vừa là người đại diện chung cục một thời đại văn học trung đại, nhưng với việc sáng tạo người anh hùng vô danh đại diện cho cuộc kháng chiến của dân tộc, ông*

lại đồng thời là người mở đầu và đứng ở vị trí tiên phong cho trào lưu văn học chống ngoại xâm ở nước ta" [22, tr.19]. Vì vậy khi đọc thơ văn Đồ Chiểu không chỉ thấy được tài năng và tâm huyết của ông mà còn thấy được cả một thời đại lịch sử đau thương nhưng vĩ đại của dân tộc.

Đặng Thai Mai trong bài viết *"Nguyễn Đình Chiểu, nhà thơ yêu nước lớn của nhân dân Việt Nam"* khẳng định: *"Cuộc đời của Nguyễn Đình Chiểu là một tấm gương sáng chói về tinh thần làm việc kiên cường và khí tiết yêu nước bất khuất. Bất chấp mọi sự thiếu thốn, gian khổ, tật bệnh, Nguyễn Đình Chiểu đã đem cả thân thế cống hiến vào sự nghiệp dạy học, làm thuốc và viết văn" [22, tr.75]. Điều này giải thích tại sao nhân dân ta nhất là những người dân Nam Bộ vùng Lục tỉnh xưa lại yêu mến và kính trọng ông đến vậy.*

Nhận xét về con người và cuộc đời Nguyễn Đình Chiểu tác giả Bùi Thanh Ba trong bài viết *"Qua Ngự Tiều vấn đáp tìm hiểu thế giới quan Nguyễn Đình Chiểu"* đánh giá: *"Nguyễn Đình Chiểu là nhà thơ yêu nước vĩ đại của nhân dân ta. Ông đã có tâm hồn trong sạch lại được soi rọi bằng một thế giới quan tiến bộ, nên ranh giới giữa bạn và thù được rạch ròi và dứt khoát trong tư tưởng ông. Cuộc đời của ông là một tấm gương trong trắng. Tinh thần yêu nước của ông rục rờ như trăng sao. Lòng nhân đạo của ông dạt dào như biển cả" [22, tr.422].*

Xem xét vị trí Nguyễn Đình Chiểu trong nền thơ văn yêu nước thời kỳ cận đại Trần Thanh Mại nhấn mạnh ý kiến: *"Nếu trước 1858 với Lục Vân Tiên và Dương Từ - Hà Mậu, Nguyễn Đình Chiểu là nhà thơ cuối cùng của nền văn học cổ đại, thì sau 1858, với các văn tế, hịch, với Ngự Tiều vấn đáp y thuật, ông là nhà thơ đầu tiên của nền văn chương yêu nước thời kỳ cận đại" [22, tr.99]. Vì vậy, tinh thần chiến đấu anh dũng của các nghĩa quân Cần Giuộc, tinh thần "thà đui mà giữ đạo nhà" của Kỳ Nhân Sư mãi mãi là tấm gương sáng cho tinh thần yêu nước, căm thù giặc, chiến đấu hết mình của nhân dân ta trong cuộc đấu tranh chống kẻ thù xâm lược.*

2.2. Những công trình liên quan trực tiếp đến đề tài.

Đồ Chiểu sáng tác ở nhiều thể loại và ở thể loại nào ông cũng đạt được những thành công nhất định. Đúng như lời nhận xét của Giáo sư Nguyễn Đình Chú: *"Về thể loại truyện thơ, Lục Vân Tiên của Đồ Chiểu đáng xếp vào hàng thứ hai sau Truyện Kiều của Nguyễn Du, sự sáng tạo nghệ thuật ở sức sống, ở khả năng phôn-cờ-lô-ri-dê (dân gian hóa) của nó. Về thể loại thất ngôn Đường luật, công bằng mà nói, Đồ Chiểu còn phải đứng sau Nguyễn Trãi, Hồ Xuân Hương, Nguyễn Khuyến, Tú Xương...nhưng một đôi bài của Đồ Chiểu (Xúc cảnh, Làm thuốc...) lại vẫn xứng đáng xếp vào những bài thơ luật Đường hay nhất của thơ luật Đường nước ta. Còn thể loại văn tế, thì như trên đã nói, Đồ Chiểu là đỉnh cao nhất"* [22,tr.581]. Có rất nhiều bài viết của các nhà nghiên cứu xoay quanh các tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu như: *"Nguyễn Đình Chiểu; Ngự Tiều vấn đáp y thuật"* của Nghiêm Toàn in trong Tập san *Chỉ đạo*, Sài Gòn, số 20-21, 26.10.1958; tác giả Nguyễn Khoa có bài *"Văn tế nghĩa sĩ Cần Giuộc của Nguyễn Đình Chiểu"* in trên Tạp chí *Giáo dục Phổ thông*, Sài Gòn, số 56, 1.3.1960; bài viết *"Lục Vân Tiên của Nguyễn Đình Chiểu"* của tác giả Dương Quảng Hàm in trong cuốn *Việt Nam văn học sử yếu*, Hà Nội, 1941....

Về ba truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu có khá nhiều bài viết của các nhà nghiên cứu xoay quanh một số khía cạnh khác nhau. Dưới đây chúng tôi cũng xin điếm qua một vài công trình quan trọng có liên quan trực tiếp đến đề tài.

Tác giả Nguyễn Phong Nam trong bài viết *"Hình tượng thời gian trong các truyện thơ Nôm của Nguyễn Đình Chiểu"* đã đóng góp một lời bàn về truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu như sau: *"Nhìn chung, thời gian trong truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu là thời gian có tính chất phiếm định. Đây là thời gian của các truyện kể, của truyền thuyết, cổ tích... nghĩa là thuộc*

phạm trù trung cổ...Song đặt trong chính thể tác phẩm, hình tượng thời gian ở truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu có ý nghĩa rất quan trọng. Nó đã giữ một vai trò lớn lao trong việc thể hiện ý thức tư tưởng nghệ thuật của nhà văn; phục vụ đắc lực cho mục tiêu hàng đầu: truyền bá đạo lý, giáo huấn về đạo đức...Hình tượng thời gian đã góp phần tạo nét cá biệt, độc đáo của phong cách nghệ thuật Nguyễn Đình Chiểu ở thể loại truyện Nôm" [22, tr.454]. Như vậy, với ý kiến này, Nguyễn Phong Nam chú trọng nhấn mạnh yếu tố thời gian trong truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu.

Vũ Đức Phúc trong bài viết "*Đạo nho và các nhân vật trí thức trong sáng tác Nguyễn Đình Chiểu*" đã đi tìm hiểu các nhân vật trí thức trong ba truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu. Ông khẳng định: "*Nhân vật trí thức trong các truyện thơ Lục Vân Tiên, Dương Từ - Hà Mậu, Ngư Tiều y thuật vấn đáp mà tôi muốn nói ở đây trước hết là người thạo chữ Hán, thông hiểu kinh truyện của đạo Nho*" [22, tr.241].

Trong bài viết "*Từ Lục Vân Tiên đến Dương Từ Hà Mậu*" Nguyễn Văn Hoàn đưa ra ý kiến: "*Từ Lục Vân Tiên đến Dương Từ - Hà Mậu là sự tiếp tục nhất quán của một phong cách, một khuynh hướng, là sự phát triển tự nhiên của một tài năng sáng tạo trên một chặng đường mới của lịch sử. Tiếp theo Lục Vân Tiên, tiếng kêu gọi bảo vệ đạo đức, bảo vệ chính nghĩa trong Dương Từ - Hà Mậu đã báo hiệu tiếng kêu gọi kháng chiến, kêu gọi bảo vệ đất nước trong giai đoạn sáng tác thứ hai của Nguyễn Đình Chiểu*" [22, tr.438]. Ở bài viết này, Nguyễn Văn Hoàn quan tâm đến sự chuyển biến trong nội dung tư tưởng, chủ đề trong hai truyện Nôm của Nguyễn Đình Chiểu là *Lục Vân Tiên* và *Dương Từ - Hà Mậu*.

Lê Ngọc Trà trong bài viết "*Nguyễn Đình Chiểu trong sự vận động của văn chương Việt Nam cận đại*" đưa ra nhận định: "*Lục Vân Tiên, Dương Từ - Hà Mậu, Ngư Tiều y thuật vấn đáp là những truyện thơ mang tính chất kể*